

Váradi Monika Mária

KERESZTUTAK

Találkozásaim református asszonyokkal

Isten háza. Nem egészen száz éve annak, hogy a hatvannégy méterre szökő kakasos torony uralkodik a katolikus templom és a városháza barokkos tornyai, az alföldi mezőváros épületei felett. A torony a presbitérium döntései nyomán – legutóbb 1906-ban – nőtt mindig valamicskét, araszolt mind közelebb Istenhez. A nyolcszáz esztendő s templom történetének katolikus korszakára csak egy-egy rejtőzködő gótikus szeglet és a román stílust idéző széles, masszív támoszlopok emlékeztetnek. Nincsenek lilioszenteket és vértanúkat ábrázoló színes ablaküvegek, nincsenek pufók, barokkosan élveteg angyalkák, nincsenek Jézus- és Mária-szobrok. A fehérre meszelt csupasz falak és a sötét berendezés puritán kontrasztja nem tesz engedményt az érzékeknek, e szigoron csak a harmóniummal kísért több száz éves zsolnárdallamok lágyítanak. A zene is elbódítja a lelket, ítélkezett Kálvin, elvonja a figyelmet az Ige világosságától, Istentől; a festmények, szobrok mellett sokáig az orgonát is száműzték a református templomokból. A gyülekezet nagy beruházása ma éppen a régi orgona helyreállítása, eredeti helyén, a nyugati bejárat fölött, ha végre elkészül, újra koncertezhet itt az Erdélyből áttelepült orgonaművész-kantor, addig is a gyülekezeti kórusal vesződik, a harmóniummal és tenorjával szolgál az istentiszteleten. A zsolnárok sajnos nem bódítanak el sokáig, a liturgia középpontjában az Igehirdetés áll, a figyelem a mívesen faragott szószéken álló lelkészre irányul. És az egész templomot betöltik, a híveket körbefonják a magasból elinduló, hol vigasztaló, biztató, hol feddő, hol ítélkező, kemény szavak. Isten üzenete nem mindig barátságos. A templomkert egyenetlenre koptatott macskakövein lépdelve, és bent, a padok kényelmetlen öblösödéseiben fészkelődve a *nehezen hajló* kálvinistákra kell gondolnom; mintha a felebaráti szeretet és a felekezeti engesztelhetetlenség százados egymásnak feszülése tartaná egybe ezt a szép, lenyűgöző, súlyos épületet, a református templomot.

Áldás, békesség! Melengető a református köszöntés, amellyel a Biblia-órát tartó lelkész és az ovális asztal körül összegyűlt testvérek fogadnak. A Kálvin-terem falain az apostolok térítő útjait követő német térképek s gyerekrajzok, a legutóbbi feladat a Szentlélek ábrázolása volt: akad itt galamb, szél, tűz és – váratlanul – egy nevető papírsárkány. A kis körben oldódik valamelyest a lelkészek mosolytalan szószéki komolysága, *a mi lelkészeinknek van egy hivatalos és egy privát stílusa*, de a tréfa, a felszabadult öröm valahogy hiányzik az együttléből. A predestináció kérlelhetetlen kálvini tanának árnyéka vagy a nemzeti sorskérdések súlya teszi? Láthatóan a lelkész urak is örülnek jelenlétüknek, érdeklődésüknek, s ez meghat. Igazi, áradó szeretettel azonban az asszonyok fordulnak felém. *Isten hozott*, mondják, idősebbek nálam, tegeznek, átölelnek. Szerényen, egyszerűen öltöznek, festéket egyikőjük arcán se látam soha, a helyi üzletek választéka és a középrétegek korlátozott anyagi lehetőségei, gondolom először, de a visszafogottság, mértékletesség a megjelenésben a jobb módban élőkre

is jellemző, puritán hagyomány ez, *nálunk a családban például a nők soha nem hordtak ékszert, nekem egy van, sátoros ünnepeken néha fölveszem, de inkább elfelejtem.* Örvendezünk egymásnak, végigénekeljük a kiválasztott zoltár összes szakaszát, s aztán már csak hallgatunk, a mai Ige Ézsaiás könyvéből való, a halálról szól; a halál kapcsolatlanság, istennélküliség, az egyetlen kapcsolat, ami túléli a biológiai halált, Istenhez fűzi a hívő embert. A férfiak kevesen vannak a Biblia-órán, a lelkészen és a kántoron kívül egy fiatal diák és egy csendes, befelé figyelő özvegy *kisöreg*, aki minden egyházi rendezvényre elkerekezik a magányos lakótelepi lakásból, *ő már a túlpartra készülődik.* A nagytiszteletű úr szépen beszél, egymásba öltött mondatainak íve, sötét szemének villanásai, ápolat kezének mozdulatai és hangjának dallama együtt kötik le hallgatóit; nagy szóelhetségű ember. 1990-ben az MDF jelöltjeként került be a városi képviselőtestületbe, az egyházi intézmények és érdekek védelmének szükséges volta készítette őt a politikában való részvételre. A rendszerváltás idejének egyházi megújulása során a mezőváros református gyülekezete visszaigényelte s-kapta általános, valamint középiskoláját, s hathatós politikai támogatással a volt református tanítóképző főiskolát is újrarendítette. Az egyház aktivizálódása során a főszerep kétségtelenül a férfiaké volt – a lelkészeké, a gyülekezet világi elnökéé, néhány presbiteré; az intézmények visszaszerzéséhez és újrarendítéséhez vezető út végső soron politikai összeütközések és alkuk sorából állt. Az egyház ugyanakkor a nők számára is új teret nyitott. Túl azon, hogy régi-új intézményeiben számukra is állásokat, vezető pozíciókat kínált, *a templom kapujának kitérítése* lelki, szellemi értelemben a nőket érintette leginkább, ők a rendszeres látogatói a Biblia-óráknak, evangelizációs heteknek, szeretetvendégségeknek, ők vannak többen a gyülekezet vegyes kórusában s, úgy ítélem, a templomi padsorokban is.

Imádkozzál, és dolgozzál! Ott, ahol feladatom van, a mindenkori helyen, hivatásban megfelelni, ha kell, erőn felül is *szolgálni*, magától értetődő követelmény a keresztyén ember számára. Az egyházban végzett szolgálat a szakrális, a missziós és a diakóniai feladatok szintjein szerveződik, s ezek között a hagyomány a diakóniát jelölte ki a nők aktivitási területként. Szeretetszolgálat ez, a nők időseket, betegeket, szegényeket, elesetteket, kitaszítottakat istápolnak, jótékonyági rendezvényeket, szeretetvendégségeket szerveznek. Az egyházon belüli szolgálat lényegében – a tradicionális női szerepnek megfelelően – a családért végzett munka, mintegy a családi szolgálat meghosszabbítása. A magyarországi református egyházban nő 1981 óta lehet lelkész és presbiter. A korábbi hátrányos megkülönböztetés alapja, *hiszen teológiai alapon végképp nem lehet különbséget tenni férfi és nő között*, a tradíció; az évszázados férfifölény és férfikényelem. A változást sem valamely radikális teológiai fordulat hívta elő, hanem annak felismerése, hogy a gyülekezetekben több a nő, mint a férfi. A mezővárosnak még nem volt női lelkésze, a konzervatív gyülekezet mindig férfit hívott. A városban élő két lelkész nő könyvtárosként és tanárként egyházi intézményben dolgozik, ők legfeljebb evangelizációs heteket tartanak. A főiskola lelkész igazgatója *kevés jó lelkész nőt ismer.* S noha belátja, hogy *a férfiak hegemon szerepe csak a történelmi tradíció továbbélése, mégis, más egy férfi és más egy nő, utálok, ha egy férfi nő és egy nő férfi akar lenni, és abban a társadalom is hibás, hogy a nők ma nem akarják vállalni női mivoltukat. Ha egy nő terhes, menjen ki 15 fokos hidegben temetni, ha szoptat, és vasárnap tízkor beharangoznak?! Nem neki való ez. A vidéki magányos lelkész nő pedig támadható, sebezhető.* A lelkészfeleség életének, szolgálatának része a lemondás, *az én feladatom, hogy mindent biztosítsak az ő számára, hogy függetlenül, tehermentesen végezhesse a feladatot, amit az Úristen és az egyháza rábízott. Ő így csa-*

lában és mégis függetlenül él. Én ezt így vállaltam, segítőtársként adattam mellé, és ez soha nem volt teher... Én azt tapasztaltam meg, hogy annál nagyobb tisztesség nincs, mint a magyarországi református egyházban lelkésznek lenni. Az igazgató úr felesége egyházi oktatási intézményben dolgozik, s az ő kezdeményezésére alakult meg 1993-ban az Országos Református Nőszövetség helyi csoportja. Férje korábbi szolgálati helyén élénk volt a nőszövetségi élet is, az asszonyok jótékonykodtak, alkoholisták gondozásában vettek részt, kézimunkaszakkörben gyűltek össze a Biblia-órák előtt. Ebben a városban azonban, noha sikerült összehívni harminchét asszonyt, akik azóta is lelkiismeretesen fizetik a tagdíjat, nagyon félénk lépéseket sikerült csak tenni a szerveződés, a közösséggé formálódás terén, a szövetség félformális szervezetnek nevezhető csupán. Ennek egyik oka a vezető szerény, csöndes természete és kényes helyzete; nem régen él a városban, ahol férjét vezetői, nem pedig lelkesítő minőségben ismerik, a nőszövetség vezetése pedig szokásosan, a hierarchikus viszonyoknak megfelelően, a gyülekezet lelkészének tiszte. A szervezetlenség másik oka a tagok bátortalansága. A harminchét asszony közül tizenhárom tanár vagy más értelmiségi, tizenkettő különböző ügyviteli, adminisztratív munkakörben dolgozik, néhány kereskedő és háztartásbeli mellett a többiek nyugdíjasok. Az igazán aktívak úgy tízen lehetnek, pedagógusok. A szövetség tagjainak összetétele jelzi, hogy a református egyház a középrétegekhez tartozó nők számára jelent vonzerőt. Az asszonyok jótékonyági vásárokat szerveznek, üdvözlőkártyácskákat küldenek a gyülekezet megkeresztelt kisgyermekének születésnapjára, de a szövetséget bejegyeztetni s ezzel létezésüket a nyilvánosság előtt is vállalni nem merték, mondván, még nem elég erős ehhez az ő kis közösségük.

Visszahajló asszonyok. A református asszonyok többsége *visszahajló*. Gyermekkorukban vallásos neveltetésben részesültek, konfirmáltak, de kamaszodva és később, felnőtt korukban a hivatás, a család mindennapos gondjai és a világ normái elhajlították őket az aktív egyházi élettől, gyakran a hittől is. Zömmel pedagógusok, akiknél ezt az eltávolodást az igazodás kényszere is kiváltotta, *nem nézték jó szemmel azokat, akik templomba jártak*, s akad közöttük, aki ezt a távolodást materialista ideológiai sarokkövekkel is kitémasztotta. A visszahajlás a nyolcvanas, kilencvenes években zajlott le, életük egy olyan szakaszában, amikor gyerekeik kezdtek fölcseperedni, valahol harmincöt-negyven éves koruk táján; a személyes idő a rendszerváltó időkkel esett egybe. A hitre térről szóló beszámolóikban, noha a hit *búvópatakként* élt a visszahajlók lelkében, gyakran fölbukkan valamilyen trauma: betegség, egy szeretett ember elvesztése. *Amikor anyámat eltemettük, kifelé jövet a temetőből azt mondtam a barátnőmnek, én rendes református akarok lenni. Ez a rendességem azt jelentette, hogy vállalva ennek mindenféle részét, azt is, hogy vasárnap istentiszteletre megyek... Nekünk nem szabad, nagyon helytelen a Bibliát arra használni, hogy csak úgy leveszem és felüötöm. Anyám otthon halt meg, és akkor megmosdattam és felöltöttem egyedül... elég megrendítő volt, de megcsináltam. És akkor ott álltam, már föl is volt öltöztetve, és akkor levettem a Bibliát, és szegyen, gyalázat, most nem tudom szó szerint idézni, „és hozzáam hajtom őt, amikor a pusztába viszem, és szólok neki szép szóval”, és akkor tényleg az volt, hogy most engem a pusztába vittek ki, de hát szólok neki szép szóval, és akkor becsuktam, és elmentem aludni. Nagy az Úr kegyelme minden ő teremtett barmaihoz!...*

Én nem voltam kihegyezve az élet örömeire. Az egyházhoz hajthat az egyes és társas magány is. Református asszony barátaimból árad a megindító kedvesség, ugyanakkor zárkózottak, nehezen, vonakodva beszélnek például férfiakkal, főződő érzelmeikről.

Az érzelmek kinyilvánításának s a róluk való nyílt beszédnek a hiánya gyermekkorukat, a visszafogottság, a *szemérem* szülei közötti viszonyát is jellemezte. A szülők leánygyermeküket sem igen *cicázgatták* – nem is bántották, csak ritkán csattant el egy-egy emlékezetes *tasli* –, s az intimitás legapróbb jelét sem engedték meg maguknak előltük. Az anya és feleség iránti tiszteletadás gesztusaira azonban, ha ritkán is, és jellemzően nem a parasztszaládokban, akadt példa. Nóra apja minden családi étkezés után megcsókolta feleségét, így köszönve meg az ételt s a munkát, Ráchel édesapja feleségét még nyugdíjas korában is egy-egy csokor vadvirággal lepte meg, melyet magányos sétáin szedett. Az érzelmi visszafogottság ellenére mindannyian kiegyensúlyozott, védett, békés, boldog gyermekkorra, egymást és gyermekeiket szerető, megbecsülő szülőkre emlékezhetnek. A kiegyensúlyozottság és védettség javarészt éppen az anya és az apa közti tradicionális munka- és szerepmegosztás megszokott, magától értetődő rendjének volt köszönhető. Úgy vélem, leginkább talán az örömeiv hiányával jellemezhető néhányuk gyerekkora, mindenekelőtt akkor, ha a paraszti munkaetika és a református puritanizmus együttállása szabta meg a családi élet rendjét. Az örömeiv hiánya azután a felnőttkort is végigkísérheti. A felszabadultság különösen azoknál az asszonyoknál ritka vendég, akik öntudatlanul is azt a tradicionális mintát követték párválasztásukban, amelyet a szüleiknél láttak. Ők azután saját szakmai ambícióikat is csak úgy tudták megvalósítani, hogy közben maximálisan meg kellett – s meg is akartak – felelni a hagyományos feleség-anya-háziaszony szerep elvárásainak. A kitörési kísérletek lelkiismereti kétségekkel jártak, a hagyomány ereje nagyobbak bizonyult minden autonómiaigénynél, *a nők dolga mégis a fészekmeleg megteremtése*. Lina életenergiáját ez az örökös, fojtogató kettősség és a rengeteg munka lassan felemészette, igazi, erős fogódzót csak gyermekei szeretetében talált, az évek alatt elfáradt, megbetegedett, és végtelenül magányos lett. *Utánam nyúlt a Jóisten az utolsó pillanatban*. Az egyházhoz visszahajló asszonyokat férjeik nem követték, közömbösen, jóindulatú vagy csöpp iróniával fűszerezett toleranciával szemlélik az asszony új „hóbortját”, *azt mondta a férjem, anya, legyen az párt vagy egyház, mind egyet akar: téged*. A gyerekeket általában sokkal jobban megérintette az anyjuk lelkében végbement változás, mint a házastársakat. Ha már anyja megtérése előtt *bibliás*, hívő, templomjáró volt, a gyermek maga is többé-kevésbé aktív részese volt a visszahajlásnak, ha nem érdekelték a hit és az egyház kérdései, anyjuk hatására gyakran bennük is elkezdődött valamiféle változás. Ez a kölcsönhatás is jelzi azt az intenzív érzelmi kötődést, ami a református asszonyokat gyerekeikhez fűzi: *nekem ez a két gyerek az életem értelme, ők a Jóisten legnagyobb ajándéka*.

A szeretet soha el nem fogy. Sára hitre való jutását az élet új, fantasztikus távlatokat megnyitó csodájaként élte meg, egy felfokozott érzelmi állapotban látott, Jézusról szóló film után, *nekem tudnom kell, mindez hol van leírva, meg kell ismernem Jézust*, módszeres levelezésbe kezdett egy ismerős idő s lelkéssel, s az ő segítségével fokról fokra került be a Biblia, a hit, majd az egyház világába. Sára gyermekkorra maga volt az éden, amelyben – e puritán mezővárosban szokatlan módon – testvéreivel együtt a szülők közötti szerelmet is érzékelhette, *édesapám soha nem szűnt meg udvarolni a feleségének... készülődtek valahová, ilyen jelenet, amikor még kombiné és harisnya volt rajta, Apu odament... körbepusztta, „most nézzétek meg, hogy milyen gyönyörű lába van az anyátoknak, és nézzétek meg, milyen gyönyörű!”... bármikor mentünk haza, akárhonnét, a három gyerek észrevette, hogy apukám kezét csókol anyukámnak a Nádor utca 2. szám előtt... nagy nehezen kiderült, hogy az az a hely, ahol*

először megcsókolták egymást. Nem volt még húszéves Sára, amikor meghaltak a szülei, a temetésekről két ige maradt meg emlékezetében: Édesapánál Jézus búcsúszavai, elmegy, hogy helyet készítsen nekünk, Édesanyánál Pál szavai a szeretetről, amely soha el nem fogy... a szenvedésüket, amit félelmetes élményként éltem meg, szóval azóta is meghatározó az életemben a szenvedéstől való félelem, most talán az Ige tükrében vigasztalónak érzem. Hiszen a Krisztus szenvedésében való részvétel sokat jelent... Szóval a halálukat soha nem fogadtam el, csak most. Most tudom elengedni őket. Sára ma keményen küzd önmagával; ötvenkét évesen férjével együtt munkanélküli lett, reménytelennek, elveszítettnek látja a maga jövőjét, és ezt az emberi gyengeséget kudarcnak, kishitűségnek éli meg, mert ha keresztény vagy, és nem álkeresztény, akkor vállalod a keresztedet. Hordozd!... hiszen valaki hordozza a másik végét. És higgy, higgy!

Amit az ember elrontott, a Jóisten helyrehozta. Ráchel nem visszahajló, a hit, Isten jelenléte számára mindennap megélt valóság, erő, támasz. Egy nyírségi faluban, lelkes családban élte gyermekkorát, *édesapám nagyon szabadon nevelt bennünket, ami kötelező volt, csak a vasárnapi istentiszteletek... de mi nagyon-nagyon szívesen mentünk, mert egy olyan közösségben élünk, hogy valóban hozzátartozott az életünkhöz... a templomba járás, az ott olyan nagyon természetes volt, természetes volt a hálaadás, természetes volt az öröm.* Kiskorától az azonos hitűek szekértáborában élt, nevelkedett, a szülői ház, majd a református középiskola védett, zárt, puritán világából kikerülve is megtalálta a hitsorsosokat, barátai ma is lelkesek, hívők, *keresztyén szellemben vagyunk.* Világában a hit jelenti azt a szilárd és erős középpontot, amely az élet minden szféráját integrálja. Ebből a centrumból fogja össze a családját is, presbiter férje és két gyermeke vele együtt vesz részt a vasárnapi istentiszteleten, ezt még édesanyjától, a nagytiszteletű asszonytól tanulta: az asszony praktikus felelőssége, hogy a hetedik nap az Úré legyen. Ő vette át szeretett édesapjától a karácsonyi gyertyagyújtás szokását, ma már ő kezdi el az ünnepen a családi imát. Ennek a puritán asszonynak az életét nem alakította át az sem, hogy férje nemrég a város egyik gyárának első embere lett, a mindennapokban ez csak a háztartási alkalmazott felbukkanásán látszik. A festészethez mindig is vonzódo asszony az utóbbi években maga is festeni kezdett, a lakás fehér falait az ő sötét, barna és kék tónusú képei borítják, életében a változások belülről fakadnak, erős belső világának zárt egységét a körülötte lévő világ eseményei nem ingathatják meg.

A politika nem izgat, az Úristen tudja, hogy kell a világot formálni. A templomkertben Trianon-emlékmű áll, a Magyar Demokrata Fórum támogatásával mindkét ciklusban indultak s bejutottak lelkesek a városi képviselő-testületbe, s ugyancsak e pártban vállaltak politikai szereplést néhányan a presbitérium tagjai közül. A városban a református férfiak nyilvános politizálásának, egyértelmű politikai állásfoglalásának számos jelével találkozni, a református nők többségét azonban apolitikusság jellemzi. Nem azért, mert a politikai történések nem érintik az életüket, vagy mintha az ő horizontjukon kívül esne a politika, inkább azért, mert a világnak egy olyan szférájától, amelyet az érdekek állandó ütköztetése, a harc jellemez, távol tartják magukat, olyanra távol, hogy véleményt sem nagyon akarnak vagy tudnak róla nyilvánítani. Ketten vallottak csupán nyíltan politikai elkötelezettségükről, szimpátiájukról. Ráchelben nagyon erős a kötődés az itthez, *...ez otthonról is jött, meg az iskolából. Hogy itt vagyunk, és erre büszkék vagyunk... hát ez egy csodálatos nép, úgy a maga nemében. Azok vagyunk. Csak engedni kellene bennünket. Ő attól fél, nehogy tehetséges gyermekei a hazán*

kívül akarjanak majd érvényesülni. A két parlamenti választás éppen a soros érettségi találkozók éveivel esett egybe, '90-ben a fölszabadult öröm uralkodott, *mindenki elmondta boldogan, hogy mit vállalt, hogyan, miért az egyházban, politikában, na ez a legutóbbi, ez már korántsem volt ilyen lelkesedős, tehát inkább hallgattunk ezekről a dolgokról... kicsit olyan burkolt hangulatú volt az egész, Arany- meg Ady-verseket szavaltunk... és ezeken a sorokon keresztül kicsit olyan szimbolikusan fogalmazódott meg... az, hogy az 1994-es visszarendeződés hatalmas csalódás volt Ráchel, barátai, osztálytársai, a rendszerváltás első éveiben aktivizálódott negyvenes generáció tagjai számára. Ettől azért még nagyon jól érezték magukat a legutóbbi találkozón is, nagyon szeretjük egymást, nagyon jókat szoktunk énekelni, most... két MDF-es cigány húzta a talpalávalót, és úgy táncoltunk, a tanár úr mondja, hogy Miskolcra hozott két MDF-es cigányt, így együtt a kettő nem volt a közelben. Dóra az egyik egyházi tanintézmény igazgatója, egyedül él, individualista, aki a hivatalból kötelező nyilvános megjelenésen túl nem vesz részt a helyi református közéletben, nekem a református voltomat demonstrálnom kéne, de se Biblia-óra, se Nőszövetség, szememre is vetik, de én alapjában introvertált alkat vagyok, nem igénylem keresztyén testvéreim közösségét. Ő kritikus a református egyház néhány ismert vezetője által képviselt fundamentalista irányzattal, jobboldali politikai tevékenységgel szemben, azt szoktam mondani, hogy átmentünk az „átkosból” az áldatlanba. A többiek azonban, ha egyáltalán véleményt nyilvánítanak, jóváhagyólag szemlélik az egyház férfi képviselőinek politikai szerepvállalását, függetlenül politikai tevékenységük tartalmától, a rendszerváltás után óriási öröm volt tudni, hogy ülnek a parlamentben és itt a városban olyan emberek, akik igeolvasással kezdik a napot. A politikától való elhatárolódás, a közéleti szerepvállalástól való ódzkodás, a nyilvánosságtól való visszahúzódás, a befelé fordulás, az alkalmazkodó attitűd jellemzi a református asszonyokat, mindez abban a kisvilágban gyökerezik, amelyben felnőttek, élnek, valamint abban a korlátozott aktivitási térben, amelyet az egyház a nőknek kijelöl.*

Szóháló. Demokratikus az a református tradíció, amely a nőket sem rekeszti ki az Ige olvasásából, értelmezéséből és hirdetéséből. E hagyomány eredeti vallási értelméhez közvetlenül már nem kapcsolódó kulturális következményével, a betű, a könyv szeretetével, az olvasás kora gyermekkorban megtapasztalt, magától értetődő örömével gyakorta találkozni református családokból származó, nem feltétlenül vallásos asszonyoknál is. Olyan családokban nevelkedtek, ahol minden generációnak megvolt a maga kedves írója, műfaja, a paraszti gazdálkodásból élő nagyszülőktől a kisgyerekekig, akinek, míg meg nem tanult olvasni, meséket olvasott hol a nagymama, hol a nagyapa. Az asztalon, ha nem forgatták is naponta, ott volt a Biblia valamelyik múlt századi kiadása, amelybe az élet fordulóinak fontos dátumait jegyezték fel. A visszahajló asszonyok, éppen, mert visszahajlók, újra közelednek az Igéhez, az értelmezési, jelentésbeli lehetőségekkel formalizált keretben, Biblia-órákon, evangelizációkon, templomban, lelkészek közvetítésével ismerkednek. Azon a néhány istentiszteleten s főként a mezővárosi gyülekezet évfordulós ünnepének eseményein, melyeken részt vettem, a lelkészek, igehirdetők a magyar reformáció XVII. századi, hitvitázó irodalmának stílusát idéző erőteljes képekben, érzelmektől átfűtött, archaizáló nyelven beszéltek. Az igehirdetés nyelvében az egyház és a világ nem párbeszédben állt egymással, viszonyukat alapvetően a dichotómia jellemezte, amelyben a „mi” és az ellenséges világ a jó és a rossz princípiumaként áll szemben egymással. Az évfordulós ünnep egyik teológus előadója világosan fogalmazott: *ma az ellenreformáció korszakát éljük.* A transzcendens hatalomtól eredeztetett moralitás nyelvén fogalmazódtak meg a nem morális termé-

szetű problémák és konfliktusok is, s ezzel alapvetően elfedődött azok valódi természete. Ennek a nyelvnek s az általa közvetített világnézetnek, úgy vélem, létezik egyszerű politikai üzenete is: az egyházhoz közel álló politikai erők ellenzékbe szorulása fölötti csalódást fejezik ki. Jóval fontosabb az ígértetést hallgató híveknek szóló rejtettebb üzenet, amely a dichotóm, leegyszerűsített világnézet, a „magunkban állunk, fenyegettetve vagyunk” némileg archaikus érzésének felébresztésével és fenntartásával a gyülekezet belső kohézióját igyekszik erősíteni, méghozzá úgy, hogy közben korlátozza a belső kritikák kimondásának, a konfliktusok nyílt és őszinte kezelésének lehetőségét. Krisztusi alázatot, ugyanakkor az egyházzal szembeni nagyon is e világi lojalitást vár a gyülekezet tagjaitól.

Férfivilág. A presbitériumi gyűlésen, ahol az egyház rendszerváltás után iskolákkal gyarapodott intézményeinek működéséhez elengedhetetlen gazdasági, személyi, az egyházi törvény elvárásai szerint *jó egyetértésben* meghozott döntések születnek, kevesen vannak nők. A gyülekezetben éppen a rendszerváltás után, a kilencvenes évek elején jelentek meg az első női presbiterek; 1995 végén heten voltak a hatvanfős testületben: két-két pedagógus és jogász, a város főépítész, valamint két alkalmazott. A mezőváros református gyülekezete jogilag három egyházközségből áll, melyek külön presbitériummal rendelkeznek, az egész gyülekezetet érintő döntésekre azonban a közös presbitéri gyűléseken kerül sor. A három gyülekezetből csupán kettőben választottak női presbitereket, a harmadikban nem, és a lelkészelnök szerint addig nem is fognak, amíg ő ott van: elutasításának indoka szerint volt olyan közös presbitériumi ülés, ahol *női emóciók* befolyásoltak egy fontos személyi döntést. S van női presbiter, aki osztozik a lelkész véleményében, *én mint nő azt mondom, igaza van... amit ő mond, azt a tapasztalatai alapján mondja, igaz... őhöz képest sehol se vagyok, se tudásban, az egyház dolgaiban is kis terület az, amit átlátok vagy ismerek. Meg hiányosan vagyunk tájékozotva is, nekem olyan lelki tusát okoz, hogy most mi alapján hozok ilyen nagy horderejű döntéseket...* A gyülekezetben a rendszerváltás óta eltelt években nem egy olyan döntés született, mindenekelőtt az oktatási intézmények vezetői pozícióit illetően, amelyet nagyon erős, a presbitériumot is megosztó konfliktusok, harcok előztek meg, s melyeknek az érintettek számára súlyos egzisztenciális tétje volt. Ezek a konfliktusok bizonyos mértékig érthetőek, hisz az egyház az intézményesülés, az új helyzethez illeszkedő üzemmód kialakításának fáradságos feladatával küszködik, s eközben több fronton politikai csatákat vív. A világi politikai hatalommal a működési garanciákért, támogatásért folytatott küzdelem mellett – s attól nyilván nem függetlenül –, az egyházi hierarchia különböző szintjein, a helyi gyülekezetben is koncepciók, személyek összeütközése zajlik. Ebbe a környezetbe beágyazva a presbitérium tagjai, főként a csak nemrég itt lévő nők az adott helyzet értelmezését, a döntéshez szükséges információkat a lelkészelnökök és a körjük csoportosuló szekértáborok közvetítésével ismerik meg, s ez óhatatlanul ahhoz vezet, hogy adott esetben eszközök, sőt áldozatok lesznek egy személyi vagy politikai jellegű játszmában. A presbitérium, e döntéshozó fórum belső viszonyait férfiak, mindenekelőtt a lelkészek alakítják, ellenőrzik, a viták, küzdelmek a férfiak között és férfi harcmodorban zajlanak. Azok a nők, akik akarva-akaratlanul e küzdelmek aktív részeseivé váltak – eddig s ebben a gyülekezetben legalábbis – mindannyiszor vesztesek lettek. Közülük a leginkább autonóm személyiségek, akik egzisztenciálisan sem függték túl nagy mértékben és visszafordíthatatlanul az egyháztól, újra talpra álltak, s kívül kerültek a református egyházi nyilvánosság köréin. A bentmaradók különböző stratégiákat alkalmaztak. Az érzelmek szabad folyása, például a sírás, kiszolgáltatottá

teszi azt, aki ehhez a „női” eszközhöz nyúl, s egyúttal megerősíti a nagytiszteletű úr negatív vélekedését a *női kromoszómákról*. A megadás gesztusa sikeresebb, s általában a viszonyok konszolidálódásához vezet, *hát én azt mondtam, én nem csak mint presbíter tudom szolgálni az egyházat, ez a Jóisten kegyelme, ha úgy hozza a sors, akkor nem leszek presbíter...* Ez az attitűd éppúgy, mint *az én már tudomásul veszem, hogy az életben sok mindent nem kell megértenem* álláspontja kitér a konfliktusok elől, hozzájárul az adott hatalmi viszonyok, mindenekelőtt a lelkészek megingathatatlan tekintélyének megszilárdításához. Ez a világ, úgy hiszem, férfivilág, amely az asszonyoktól lemondást, a tradicionális szerepekhez való alkalmazkodást, önmaguk vágyainak elfojtását kívánja meg. S az asszonyok ezt, hisz mindannyian megtanulták, végső soron megteszik. Vigaszként ott a hit, a Biblia, a lélek csendes visszahúzódása.

A kakas. A református közéletben részt vevő visszahajló nők némelyike számára szinte feloldhatatlan belső konfliktust okoz az az ellentmondás, melyet hitük alapelvei – az egyházi törvény is azt mondja, hogy *a konfliktusokat el kell szeretetben hordozni* – és ama tapasztalatuk között éreznek, hogy az egyházon belüli viszonyok hatalmi viszonyok, érdekkonfliktusokkal, gyakran kemény, szeretetlen harcmóddal. Ezt a nehéz belső konfliktust intellektuálisan föl lehet ugyan oldani annak folyamatos tudatosításával, hogy a hit és az egyház két különböző dolog, hogy a hit legitim képviselői *is csak emberek*, a konfliktus mégis folyamatosan újratermelődik. Nagy a lelkészek hatalma a lelkek felett, s e hatalom leghatásosabb eszköze az az érzelmet mozgósító, moralizáló nyelv, amelyet a tehetséges igehirdető érinthetetlen és lenyűgöző egésszé tud kerekíteni. Egy olyan hasonlat, amely a református egyházat *beteg édesanyjának* nevezi, akit *elhagyni gerinctelen, hitvány dolog*, éppen azért tud nagy erővel hatni a visszahajló asszonyok lelkére, mert visszahajlók, kicsit rossz lelkiismerettel, bűnbánattal, akik, bármilyen erős is a hitük, úgy érzik, a templomban a hátsó padokban van a helyük. De hát az a kakas ott, a torony tetején, az is Péter árulására, a bűnös emberek esendőségére és gyarlóságára int immár egy évszázada!

Szuly Gyula

JÖN A DAMASZKUSZI ÚTRÓL

Saulus megkövezne újra,
Paulus a békés kezét nyújtja.
Én őt Filippinél várom,
ő meg visszanéz Damaszkuszra.

Saulus felett győzelmes Paulus
megtért, a valaha hitetlen,
így már akármelyik igaznál
Urunk előtt még kedvesebben.